

بررسی انتشار اسکناسهای با ارقام اسمی بزرگتر

۱: بر اساس ارقام مندرج در جدول پیوست ملاحظه می شود که طی سالهای ۱۳۵۰ تا شهریور ۱۳۸۶ حجم نقدینگی از ۲۹۶ میلیارد ریال به ۱۴۵۱ تریلیون ریال افزایش یافته که مبین ۴۹۰۲ برابری رشد نقدینگی کشور است. از سوئی با توجه به اینکه GDP به قیمت‌های ثابت طی دوره ۳۵ ساله (تا اسفند ۸۵) صرفاً ۴/۴ برابر افزایش یافته لذا براساس رابطهٔ مقداری پول $(\dot{M} + \dot{V} = \dot{P} + \dot{Y})$ اگر سرعت گردش پول ثابت می ماند، سطح تورم باید معادل ۹۸۶ برابر در سال ۸۵ و در سال ۸۶ حدود ۱۰۴۹ برابر طی دوره ۳۶ ساله افزایش می یافت در حالیکه بر اساس شاخص CPI طی دوره ۸۶-۱۳۵۰ سطح قیمت‌ها (تورم) صرفاً حدود ۳۸۳ برابر شده و به عبارتی در طی این دوره دولتها در مقاطع و به انحاء مختلف از قبیل واردات کالاهای قابل مبادله، کنترل و تثبیت سطح قیمت‌های کالاهای بخش دولتی (بعضی بخش‌های تولیدی) کنترل سطح دستمزدها، تغییر در نرخ‌های تعرفه مؤثر وارداتی، کنترل و تثبیت نرخ ارز و ...، تورم بالقوه اقتصاد ایران را تحت کنترل در آورده اند مضافاً آنکه از علل دیگر باید به کاهش رشد سرعت گردش پول (۱۷) در طی دوره که در مقطعی مبین وضعیت رکودی در کشور بود را خاطر نشان ساخت.

از سوئی با توجه به اینکه حجم اسکناس نزد مردم طی دوره ۳۶ ساله از ۴۹/۵ میلیارد ریال به ۵۶,۴۷۴ میلیارد ریال که مبین ۱۱۴۰ برابری این شاخص پولی است افزایش را نشان می دهد هر چند نسبت اسکناس و مسکوک به نقدینگی از ۱۶/۷٪ در سال ۱۳۵۰ به حدود ۴٪ در شهریور ۱۳۸۶ کاهش یافته است ولی با عنایت به رشد ۳۰/۴٪ و حدود ۳۹٪ در نقدینگی طی دو سال اخیر که خود حاکی از تورم بالقوه ای در اجتماع است مقامات و سیاستگذار پولی کشور را به چاره جویی واداشته که انتشار اسکناسهای با مبالغ اسمی (درشت) بالاتر و کاستن از ارقام صفر موجود روی اسکناسها و یا تغییر واحد محاسباتی را با توجه به آثار تورمی انتظاری می توان ذکر نمود که هر چند با توجه به فرآیند پول آفرینی و تبعات تورمی آن روشهای مذکور بطور اخص موجب تورم و افزایش نقدینگی نمی باشند مضافاً آنکه از حیث روانی با توجه به کاهش ارزش پول ملی در سالهای اخیر که اسکناسهای موجود علاوه بر ایفای نقش خود در تسویه مبادلات حتی بجای مسکوک که وظیفه تسویه مبادلات خرد را بعهده دارد، ایفای نقش می کنند و مردم برای خریدهای جزئی حجم زیادی اسکناس باید نگهداری و مبادله کنند بنحویکه حجم بالای اسکناسهای موجود آمادگی نسبی پذیرش در افزایش قیمت‌ها را بوجود آورده است. هر چند در این میان انتشار اسکناسهای درشت با توجه به مزایائی چون کاهش حجم اسکناس (در حال حاضر با توجه به وجود ۸/۴ میلیارد برگ اسکناس، سرانه هر ایرانی حدود ۱۱۴ برگ در مقایسه با ۱۲ تا ۱۴ برگ در کشورهای اروپائی و نزدیک میانگین سرانه دنیا و حدود ۲ برابر سرانه کشور پاکستان)، کاهش هزینه های امحاء اسکناسهای فرسوده (با توجه به عمر مفید ۵ ساله هر برگ که سالانه حدود ۱/۷ میلیارد برگ قابلیت امحاء را داشته که بانک مرکزی قابلیت امحاء ۶۰۰ تا ۷۰۰ میلیون برگ و با هزینه ای معادل ۲۷۰۰ تا ۳۲۰۰ میلیارد ریال را دارا می باشد)، سادگی در مبادلات، نگهداری حسابها و ارقام ترازنامه، جایگزینی در مبادلات بجای چک پولها و ایران چکها را می توان ذکر نمود که باعث کنترل پذیرتر ساختن

تغییرات نقدینگی از سوی بانک مرکزی و لذا کاستن آثار تورمی این چک پولها با توجه به وقفه های موجود و نیز کاستن از قدرت پول آفرینی توسط بانکها در قبال وجوه مسدودی بابت ایران چکها در اثر افزایش قدرت وامدهی می‌گردد، و در نهایت سیاستگذاری قابل اعتمادی بر روی حجم پول به خاطر کاستن از حجم چک پولهایی که خارج از قدرت کنترل بانک مرکزی و نوعی انتشار پول توسط نهادهائی بجز بانک مرکزی است، در زمره مزایای انتشار اسکناسهای درشت می‌توان برشمرد.

۲: از سوئی با توجه به این که بانک مرکزی براساس وظایف مصرح در قانون در پی کنترل نقدینگی با هدف تثبیت و کنترل تورم بر اساس سیاست هدف گذاری تورم مطابق قوانین برنامه های ۵ ساله توسعه اقتصادی کشور می‌باشد لذا ضروری است در خصوص ابعاد تعاریف نقدینگی و برخی مسائل مهم و مرتبط به نکاتی اشاره شود.

در عصر کنونی با توجه به اهمیت پول (نقدینگی) بعنوان کانون و هسته طراحی سیاستهای پولی، هم اکنون بعنوان یک مجموعه موزون از دارائیهای مالی نگریسته می‌شود که بعنوان وسیله مبادلاتی و پرداختهای معوق و هم ذخیره ارزش تلقی شده و بخصوص از دهه ۱۹۸۰ میلادی با پیدائی انواع ابزارهایی که با درجات مختلفی جانشین پول شده و از خواصی چون نقدینگی و میعان، بازدهی و ریسک برخوردارند لذا هرچقدر درجه کنترل بانک مرکزی بر اجزاء تعریف پول بیشتر باشد، لذا کنترل این متغیر میانی در جهت نیل به اهداف سیاستهای اقتصادی قابلیت بیشتری خواهد داشت. در این رابطه خصوصیات سه گانه ای برای تعریف پول بر می‌شمارند.

الف- ماهیت ابزارهای مالی از نظر خاصیت نقدینگی و بازدهی انتظاری و درجه جانیشینی این ابزارها با پول.

ب- مؤسسات ناشر این دارائیهها.

ج- اشخاصی (اعم از حقیقی و حقوقی) که این ابزارها را به مثابه پول تلقی کرده و در ترکیب نقدینگی جای می‌دهند.

الف: از نظر ماهیت ابزارهای مالی که در تعریف نقدینگی جای می‌گیرند دو مسئله قابل توجه است: اول تعدد اقلامی که در این تعریف قرار می‌گیرند و دوم با توجه به خصوصیات دو گانه شامل درجه نقدینگی و خاصیت بازدهی (درآمد انتظاری) که هر یک از دارائیهها دارند مسئله اصلی، ترکیب اجزای پولی (پول و شبه پول) با در نظر گرفتن وزنی است که مبین درجه جانیشینی هر یک از ابزارها با پول می‌باشد، در حالیکه بانکهای مرکزی اروپا (*E.C.B*) و نواحی مختلف فدرال رزرو

آمریکا در کنار تعریف متداول نقدینگی در قالب M_1, M_2, M_3 ، که شامل جمع حسابی اجزای پول است، تعاریف اصلاح شده ای براساس میانگین موزون اجزای پولی منتشر می‌کنند. (که در ایران از معدود مطالعات در این خصوص، ارائه تعریف تعدیل شده نقدینگی بر حسب درجه جانیشینی پول و شبه پول توسط نگارنده و دکتر کمیجانی می‌باشد) که در هر حال ضروری است بانک مرکزی ج.ا. ایران نیز جهت مطالعات فنی در خصوص روند نقدینگی مبادرت به چنین مطالعاتی نماید.

ب: دومین معیار در تعریف نقدینگی، ماهیت سازمانهای ناشر ابزارهای مالی است که در کنار بانک مرکزی که مسئولیت اصلی ضرب و انتشار مسکوک و اسکناس را بر عهده دارد بانکهای تجاری و تخصصی و دولت (خزانه داری) نیز خود ناشرین پول محسوب می‌شوند. که علاوه بر این دو نهاد مکمل، مؤسسات اعتباری مالی نیز می‌توانند ناشر پول محسوب شوند. اهمیت بررسی این موضوع در آنست که در ایران صندوقهای قرض الحسنه با انجام عملیات دریافت سپرده و اعطای تسهیلات که خارج از ضوابط و مقررات و سیاستهای پولی و بانکی انجام می‌گیرد براساس فرایند خلق پول حسب ادبیات اقتصاد پولی به پول آفرینی مبادرت می‌ورزند که حجم نقدینگی منتشر شده توسط آنها باید به حجم نقدینگی کشور اضافه شود. که با توجه به عدم احتساب سپرده های

نزد این صندوقها، حجم نقدینگی کشور فراتر از ارقام موجود منتشره توسط بانک مرکزی بوده و لذا سیاستهای پولی متخذه که براساس حجم نقدینگی رسمی صورت می گیرد در مواقعی سطح تورم انتظاری و احتمالی را کمتر از حد برآورد می کند.

نیز با توجه به رابطه اساسی عرضه پول ($M_r = MB.m_r$) با توجه به در گردش بودن چک پولها و ایران چکهای منتشره توسط بانکها معادل دفعات در گردش این ابزارهای پولی (پس از کسر یکبار حجم پول مسدود شده)، که انتشار آنها فراتر از نسبتهای قانونی ۴۰٪ وجوه نقد صورت پذیرفته است چندین برابر رقم ۱۰۲ هزار میلیارد ریال چک پول منتشره که قابلیت جانشینی اسکناس و مسکوک رسمی منتشره بانک مرکزی را یافته است. مبدل به منابع بالقوه تورمی شده که بدهی است با انتشار اسکناس با مبالغ درشت تر بخشی از حجم این ابزارهای جانشین پول کاسته شده و لذا قدرت سیاستگذار پولی در کنترل حجم نقدینگی افزایش می یابد هرچند تأثیر آن با وقفه همراه خواهد بود.

مضافاً آنکه در فرآیند خلق پول از ناحیه پایه پولی، بدهی بانکها به بانک مرکزی از ناحیه اضافه برداشتها که بالغ بر ۱۰ هزار میلیارد ریال می باشد با ضریب فزاینده ای معادل ۴/۶ (در اسفند ۸۵) براساس جدول پیوست، قدرت افزایش حجم نقدینگی معادل ۴۶۰۰۰ میلیارد ریال را در حالت حدی و بالقوه خواهد داشت.

ج: در بسیاری از کشورها دارندگان ابزارهای مالی موجود در تعریف نقدینگی را ساکنان همان کشورها تشکیل می دهند بعبارت دیگر داراییهایی که در تملک خارجیان مقیم این کشورها است در تعریف نقدینگی جای ندارد (ایتالیا و آلمان غربی) که در حالی که در آمریکا، ژاپن و فرانسه دارائیهای مالی خارجیان مقیم نیز جزئی از نقدینگی محسوب می شود.

همینطور در برخی کشورها، دارایی های ارزی ساکنان کشور در بانکها و مؤسسات اعتباری خارج از کشور جزئی از نقدینگی است (آلمان، فرانسه، ایتالیا) که در مجموع ضروری است. تعریف نقدینگی و محاسبه حجم آن در کشور با توجه به مسائل عنوان شده مدنظر سیاستگذاران پولی قرار گیرد و پدیده ای که در دهه ۱۹۷۰ میلادی تحت عنوان *Missing Money* با عنوان بخشی از پولهای مفقوده که در جامعه وجود داشته ولی در تعریف نقدینگی جای ندارند در ادبیات اقتصاد پولی مطرح شده است که می تواند مورد توجه مقامات بانک مرکزی قرار گیرد.

۳: با توجه به برخی موارد که درخصوص نقدینگی در کشور عنوان شد در مورد قابلیت انتشار اسکناسهای با مبالغ بالاتر از سطح کنونی حسب کاهش ارزش پول ملی در اثر تورم دوره ۳۶ ساله و از سال ۱۳۵۰ که اسکناس ۱۰۰۰۰ ریالی منتشر شد نکاتی را به شرح زیر می توان خاطرنشان ساخت.

براساس جدول زیر قدرت خرید هر قطعه اسکناس ۱۰۰۰ تومانی در سال ۱۳۵۰ براساس شاخص *CPI* در سالهای ۸۴-۸۵ و ۸۶ نسبت به سال ۱۳۵۰ مندرج است:

سال	شاخص <i>CPI</i>	رشد قیمت نسبت به سال ۵۰	ارزش هزار تومان	تنزل ارزش ریال
۸۴	۵۸۴۰	برابر ۲۸۳	۳۵ ریال	٪۹۹/۶۵
۸۵	۶۴۰۰	برابر ۳۱۰	۳۲ ریال	٪۹۹/۶۸
۸۶	۷۹۰۰	برابر ۳۸۳	۲۶ ریال	٪۹۹/۷۴

براساس جدول اخیر، قدرت خرید هر قطعه اسکناس یک هزار تومانی در سال ۱۳۵۰ در طی سالهای ۸۴-۸۵-۸۶ به ترتیب ۲۸۳ برابر، ۳۱۰ برابر و ۳۸۳ برابر کاهش یافته و معادل ۳۵ و ۳۲ و

۲۶ ریال به ترتیب تنزل ارزش داشته است، عبارتی هر یک هزار تومانی سال ۱۳۵۰ معادل ۹۹/۷۴٪ ارزش خود را در سال ۱۳۸۶ از دست داده است.

لذا با توجه به افزایش سطح قیمتها طی سالهای ۱۳۵۰ تا ۱۳۸۶، تحت ثبات سایر شرایط (با توجه به اجزای شاخص قیمتها، سطح درآمد سرانه، نحوه توزیع درآمد و ...) و حجم مبادلات کشور که حدود ۲۱۶۵ برابر در سال ۸۵ نسبت به سال ۱۳۵۰ افزایش یافته است (برحسب قیمتهای جاری) اسکناسی که می تواند قدرت خرید یک هزار تومانی سال ۱۳۵۰ را داشته باشد می تواند بالقوه ارزشی معادل ۲۸۳ هزار تومان و ۳۱۰ هزار و ۳۸۳ هزار تومان طی سالهای ۸۶-۸۴ را به ترتیب دارا باشد (قدرت ابراء قانونی داشته باشد).

با توجه به نرخ برابری هر دلار برابر ریال در سال ۱۳۵۰ معادل ۶۷ ریال و با توجه به ارزش برابری اسمی هر دلار معادل ۹۴۰۰ ریال در سال ۸۶ که کاهش ارزشی معادل ۱۴۰ برابر یافته است (با توجه به حفظ قدرت بالای خرید دلار در سالهای قبل از انقلاب) لذا قدرت خرید هر قطعه اسکناس ۱۰۰۰ تومانی در سال ۱۳۵۰ معادل یک اسکناس ۱۴۰ هزار تومانی در سال ۸۶ می باشد.

در سال ۱۳۵۰، براساس شاخص مزد پرداختی به کارکنان صنایع منتخب، به طور میانگین ماهانه حقوق پرداختی به یک کارگر معادل ۷۵۰۰ ریال و در بخش دولتی پرداختی به یک نفر معلم معادل ۱۰,۰۰۰ ریال بود که در مقایسه با بالاترین اسکناس منتشر شده در آن دوران و حفظ قدرت خرید آن در سال ۸۶ که حداقل حقوق را اگر معادل ۲۰۰ هزار تومان در نظر بگیریم. قدرت ابراء قانونی بالقوه هر قطعه اسکناس ۱۰۰۰ تومانی در سال ۱۳۵۰، معادل ۲۰۰ تا ۲۶۶ هزار تومان در سال ۱۳۸۶ می باشد (با توجه به ثبات شرایط کلان اقتصادی).

در پایان خاطر نشان می سازد با توجه به تفوق سیاستهای مالی و بودجه ای بر سیاستهای پولی و نحوه تأمین منابع مالی بخش دولتی از طریق انتقال ارز و خریداری آن از سوی بانک مرکزی و افزایش داراییهای خارجی و پایه پولی کشور که با ضریب فزاینده ای به افزایش حجم نقدینگی منتهی شده و منبع بالقوه تورمی محسوب می شود و نیز نحوه تأمین مالی فعالیتهای جاری و هزینه های عمرانی دولت با توجه به وقفه موجود در عرضه کالاها و خدمات تولیدی در سرمایه گذاریهای دولتی و مازاد تقاضای کل نسبت به عرضه کل در میان مدت و سطح بهره وری عوامل تولید در بخش دولتی و نیز برغم انتشار اوراق مشارکت توسط بانک مرکزی به منظور جذب نقدینگی جامعه با توجه به زمان سررسید آن و سودهای پرداختی که آثار انقباضی آنرا محدود می سازد، لذا استقلال نسبی بانک مرکزی و ابداع ابزارهای غیرمستقیم و مبتنی بر بازار سیاست پولی بعنوان توصیه اکید خاطر نشان می شود.

موسسه عالی بانکداری ایران
ر- نظریان

جدول ۱: روند تغییرات برخی از شاخصهای پولی و قیمتی طی سالهای ۸۶-۱۳۵۰
ارقام مطلق: میلیارد ریال

تغییرات (رشد)	۱۳۸۶ شهریور	۱۳۸۵	۱۳۶۷	۱۳۵۷	۱۳۵۰	سال شاخص
۴۹۰۲ برابر	۱/۴۵۱/۱۷۵	۱۲۸۴۱۹۹	۱۵۶۸۷	۲۵۷۸/۶	۲۹۶	نقدینگی
۳۸۵۴ برابر	۴۵۱۰۰۲	۴۱۴۵۴۵	۷۰۷۵۸/۱	۱۲۳۶/۵	۱۱۷	حجم پول (M_1)
۱۱۴۰ برابر	۵۶۴۷۴/۲	۶۱۴۵۱/۶	۳۴۴۵/۶	۸۰۲/۷	۴۹/۵	اسکناس و مسکوک Cu
	۱۲/۵	۱۴/۸	۲۱/۹	۶۴/۹	۴۲/۳	نسبت درصد Cu/M_1
	۳/۹	۴/۸	۴/۹	۳۱/۱	۱۶/۷	نسبت درصد Cu/M_2
۳۸۳ برابر	۷۹۰۰	۶۴۰۰ (۳۱۰ برابر)	۲۷۵/۷	۴۹/۶	۲۰/۶	شاخص CPI (۱۳۶۱=۱۰۰)
		۲۷۹۹۷۵	۹۵۱۹/۵	۱۲۰۹/۸	۱۰۸/۷	پایه پولی MB
		۴/۶	۱/۶۴	۲/۱۳	۲/۷۲	ضریب فزاینده پولی m_2
۲۱۶۵ برابر		۲۰۳۸۴۳۲	۲۰۲۰۰	۴۹۸۷	۹۴۱/۲	تولید ناخالص داخلی (GDP) به قیمت‌های جاری
۴/۴ برابر		{ ۸۳۰۶۳ (۶۹=۱۰۰) ۴۴۶۸۸۰ (۷۶=۱۰۰)			۱۸۸۳۶	به قیمت ثابت (GDP) (۱۳۶۹=۱۰۰)